

Nr 41

Utlåtande i anledning av motioner angående företagsdemokrati.

Förslag om utredningar rörande åtgärder för att åstadkomma ökad företagsdemokrati har väckts i ett antal motioner, vilka här behandlas i ett sammanhang. Dessa är

a) de likalydande motionerna I: 281 av herr *Werner* och II: 311 av herr *Hermansson m. fl.*, vari hemställes »att riksdagen i skrivelse till regeringen begär utredning och förslag till ny aktiebolagslag, varvid de anställdas och samhällets intressen tillmätas den avgörande betydelsen»;

b) de likalydande motionerna I: 283 av herr *Virgin m. fl.* och II: 312 av herr *Holmberg m. fl.*, vari hemställes att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skall anhålla om utredning under medverkan av företrädare för arbetsmarknadens organisationer i syfte att redovisa i motionerna närmare angivet underlag för att skapa ökad gemenskap m. m. mellan företag och anställda;

c) de likalydande motionerna I: 735 av herr *Harald Pettersson m. fl.* och II: 827 av herr *Boo m. fl.*, vari hemställes att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skall anhålla om utredning angående utökad forskning och andra åtgärder som kan stimulera till en fortsatt utbyggnad av mera demokratiska samarbetsformer i alla slag av företag i enlighet med vad som anförts i motionerna.

Över motionerna har utskottet inhämtat yttranden från Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), Landsorganisationen i Sverige (LO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO) och Sveriges akademikers centralorganisation (SACO).

Motionerna

I motionerna I: 281 och II: 311 pekas på olika ekonomiska och allmänt samhällseliga förändringar som inträtt sedan den nuvarande aktiebolagslagen antogs år 1944: ökad koncentration av kapitalet, förstärkt ställning för aktiebolagen inom näringslivet, ideologiska förändringar. Motionärerna understryker ett uttalande av lagberedningen år 1941 att aktiebolagets uppgift inte kan begränsas till att vara ett instrument för ekonomisk vinning utan att det har att fylla en viktig funktion i hela näringslivets tjänst. Aktiebolagslagen är enligt motionärernas mening föråldrad. Majoriteten av

aktieägarna saknar reell möjlighet att utnyttja de möjligheter till medbestämmande som enligt lagen tillkommer dem. En liten grupp aktieägare har till följd av aktiespridningen den avgörande makten i de stora aktiebolagen. I fråga om de anställdas och samhällets inflytande har, hävdar motionärerna, en betydande åsiktsförskjutning ägt rum sedan aktiebolagslagen antogs. Fackliga och politiska strävanden att öka de anställdas inflytande har dock hittills inte kunnat ändra de avgörande maktförhållandena inom företagen. Fullständig företagsdemokrati förutsätter enligt motionärernas mening att alla som arbetar inom ett företag har rätt att delta i val av företagsledning och i utformningen av företagets allmänna politik. Ett första mål bör vara att de anställda genom företagsnämnderna och de fackliga organisationerna erövrar medbestämmande över driftbudget, personalpolitik, rationaliseringar, produktionsförändringar, företagshälsovård och arbetarskydd. Företagsnämnden bör utvecklas till en samordnande institution. De samhällsägda företagen bör vara mönsterföretag där en sådan ordning omedelbart genomföres. Den formella bestämmanderätten över företagen bör samtidigt ändras genom en revision av aktiebolagslagen. En företagsstämma, sammansatt av representanter för de anställda och samhällsinstanserna — samt under en övergångstid eventuellt för privata kapitalägare — bör träda i stället för bolagsstämman. Som en vidare målsättning anges att organ för de anställda helt övertar företagsledningens funktioner.

Strävandena till ökad medbestämmanderätt måste, deklarerar det inledningsvis i motionerna *I: 283* och *II: 312*, från såväl mänsklig som demokratisk synpunkt föras framåt på alla samhällsområden. Den enskilde medborgaren bör få bättre möjligheter att påverka sin egen situation i arbetsliv och ekonomi. Motionärerna vänder sig mot uppfattningen att ekonomisk demokrati är liktydig med socialism. Den grundläggande förutsättningen för att medborgarna skall kunna påverka den ekonomiska utvecklingen är enligt motionärernas mening ett ekonomiskt system byggt på marknadshushållning. Den ekonomiska politiken säges böra inriktas på att så långt möjligt sprida ägandet i samhället. Motionärerna anger vissa utvecklingstendenser av bl. a. teknisk natur som de anser medverka till att de anställda får större inflytande i företagen. Samtidigt pekar de på den risk för ökad främlingskänsla hos den enskilde som koncentrationen inom näringslivet medför. Mycket återstår enligt motionärerna att göra för att de anställda skall få delaktighet i företagets hela verksamhet. Härvidlag anses finnas utrymme för överläggningar inom företagen och deras organisationer. De anställdas deltagande i företagets styrelse skulle tillföra företagen sakkunskap och allmänmänskliga erfarenheter, om än komplikationer skulle kunna uppstå genom att en dubbel lojalitet skulle krävas. Att finna en praktisk lösning säges i första hand vara en uppgift för arbets-

marknadens parter. Statsmakterna kan dock vidta åtgärder till hjälp i ansträngningarna att förbättra arbetsplatsens demokrati, närmast genom att redovisa olika möjligheter och erfarenheter från andra länder. Ett värdefullt bidrag kan ges genom försöksverksamhet inom statens egna företag. Motionärerna påtalar i detta sammanhang vissa brister i informationen till de anställda i statliga verk och institutioner. Ett verkligt inflytande och en reell medbestämmanderätt i företagen skapas enligt motionärernas mening först om den anställda har ägarandel i företaget. Vissa svårigheter med ett vinstandelssystem påtalas; å andra sidan kan, hävdas det, från USA hämtas goda erfarenheter av ett sådant system liksom av system med kapitalinsatser i företag från löntagarnas sida. Motionärerna förordar försök med vinstandelssystem, bl. a. inom statliga företag, och dessutom åtgärder för att stimulera fler människor att genom aktieteckning förvärva del i produktionsökningen.

I motionerna I: 735 och II: 827 understryks att kraven på insyn och inflytande för de anställda i första hand måste komma från arbetstagarna själva och föras fram vid förhandlingar mellan arbetsgivare och anställda. Samtliga arbetsmarknadsparter har, framhålles det, visat en påtaglig vilja att verka för fortsatta reformer som kan ge arbetstagarna större inflytande. Försöksverksamheten med företagsdemokrati i statliga aktiebolag hälsas med tillfredsställelse av motionärerna. Ytterligare utrymme finns enligt deras mening för initiativ från statsmakternas sida till åtgärder som kan stimulera reformarbetet på området. Motionärerna diskuterar motiven för ökad företagsdemokrati och betonar därvid bl. a. att en sådan kan leda till att samhällets produktiva resurser blir bättre utnyttjade. De framhåller att den tekniska utvecklingen tenderar att försätta den enskilde individen i en mera isolerad situation än tidigare. Ett ömsesidigt beroende råder, påpekar de också, mellan behovstillfredsställelsen i arbetet och den allmänna livs- anpassningen. Från denna utgångspunkt anses bl. a. konsekvenserna av den ökade rörligheten på arbetsmarknaden böra undersökas. En utbyggd företagsdemokrati säges i princip böra ta sikte på medverkan av de anställda på alla beslutsnivåer i företaget. Intresse torde bland de anställda finnas inte bara för vad som direkt återverkar på deras förhållanden på arbetsplatsen utan också för den allmänna företagspolitiken. Arbetet med att förstärka det demokratiska inslaget måste försiggå efter flera linjer samtidigt. Verksamheten i företagsnämnderna anges som den naturliga utgångspunkten. Därutöver anses böra ifrågakomma ytterligare försök med arbetstagarrepresentation i företagsstyrelserna, en öppnare redovisning av företagens ekonomiska förhållanden samt utbyggd forskning rörande den sociala och psykiska anpassningen på arbetsplatsen. Vad gäller företagsnämnderna erfordras enligt motionärernas mening inga initiativ från statsmakternas sida. Däremot förordas en utredning av förutsättningarna för att något

skärpa kraven på företagens i lag fastställda uppgiftsskyldighet. Vissa skillnader mellan aktiebolag och andra företagsformer i fråga om krav på ofentlig redovisning anses böra utjämnas. Försöksverksamhet med särskild tonvikt på att utvärdera arbetstillfredsställelsen i olika arbetssituationer förordas, liksom en utredning av möjligheterna att bygga ut verksamheten vid institutet för arbetsmarknadsfrågor och arbetsmedicinska institutet.

Uppgifter i anslutning till motionerna

Samarbete mellan SAF, LO och TCO

I sitt utlåtande 1968 nr 32 lämnade utskottet en redogörelse för den nya samarbetsöverenskommelse mellan SAF, LO och TCO som gäller fr. o. m. år 1967. Till denna redogörelse vill utskottet nu hänvisa.

Särskilt behandlades här det av parterna år 1966 inrättade Utvecklingsrådet för samarbetsfrågor, som har till uppgift bl. a. att verka för effektivisering av samarbetet i företagen, att bistå företag och arbetsmarknadsorganisationer med utbildning, information och rådgivning m. m. i samarbetsfrågor, att främja vetenskaplig forskning kring sådana frågor och att främja företagsnämndernas verksamhet.

Från det senaste året redovisas ett flertal åtgärder och initiativ från Utvecklingsrådets sida. En år 1967 tillsatt arbetsgrupp, som haft till uppgift att utarbeta en långsiktig plan för angelägen forskning inom samarbetsområdet, har framlagt en rapport i februari 1969. Rådet har härefter tillsatt en permanent arbetsgrupp för forskning (URAF), av vars fyra ledamöter SAF äger utse två samt LO och TCO vardera en. En beteendevetare har engagerats som forskningssekreterare på heltid för en period av högst fyra år. URAF har av Utvecklingsrådet fått i uppdrag bl. a. att under 1969 projektera forskning om självstyrande grupper. En arbetsgrupp med uppdrag att utarbeta studiematerial i personaladministration har i en första arbetsstadium utarbetat en skrift med titeln »Personalfrågor — en introduktion», som utgivits i september 1968. Samtidigt har en arbetsgrupp för utbildning i samarbetsfrågor framlagt ett kursmaterial med titeln »Att arbeta i företagsnämnden». Hösten 1968 har, särskilt inom verkstadsindustrin, startats en omfattande studieverksamhet på grundval av detta material. I november 1969 framlägger en annan arbetsgrupp en publikation med exempel på åtgärder som kan vidtagas för att förbättra vidareinformationen från företagsnämnden till de anställda. Ytterligare en arbetsgrupp utarbetar ett kursmaterial i personaladministration, vilket kommer att publiceras i början av 1970 och användas som underlag för en omfattande studieaktivitet.

LO riktade i juni 1969 en skrivelse till Utvecklingsrådet, vari föreslogs att det skulle uppdras åt en arbetsgrupp att planera en försöks- och experimentverksamhet med nya former för en väsentligt fördjupad företagsdemo-

krati. Arbetet borde syfta till att ge praktiska erfarenheter av och insikter om ändamålsenligheten av olika tänkbara metoder för att dels öka den enskildes direkta inflytande över sitt dagliga arbete, dels öka de anställdas möjligheter att genom valda ombud utöva inflytande på alla beslutsnivåer, i grader växlande mellan samråd och medbestämmanderätt. LO framhöll att den frihet som det nu gällande företagsnämndsavtalet ger de lokala parterna att anpassa samarbetsformerna till varje företags individuella förutsättningar inte utnyttjas i den omfattning man haft anledning att vänta. Den föreslagna försöksverksamheten skulle utgöra en parallell till den som inletts rörande olika metoder för demokratisering i statsägda aktiebolag.

Efter överläggningar på grundval av LO:s framställning har Utvecklingsrådet den 24 september 1969 fastställt riktlinjer för en försöksverksamhet på det angivna området. I ett uttalande av rådet framhålles att parterna uttryckt ett positivt intresse för en sådan försöksverksamhet. Väsentliga insatser för en fördjupning av företagsdemokratien kan, anföres det, göras inom företagsnämndsarbetets ram. Rådet finner det angeläget att få praktisk erfarenhet av sådana utvecklingsmöjligheter. Andra insatser för en utveckling av företagsdemokratien kan förutsätta åtgärder utanför det existerande avtalssystemet. Även sådana anses det angeläget att få praktiskt pröva. Rådet uttalar förhoppningen att ett omfattande utvecklingsarbete skall komma till stånd inom företagen. Det bedömes dock som nödvändigt att begränsa antalet försök som rådet kan följa och basera slutsatser på.

Rådet har enats om dels att försöks- och experimentverksamheten bör ske på olika nivåer i företagens organisation med tonvikten lagd på den enskilde arbetstagarens möjligheter till ökat inflytande, dels att experiment med varierande grader av inflytande från de anställdas sida bör komma i fråga.

Som exempel på sådan försöks- och experimentverksamhet anges medverkan av de anställda (enskilda arbetstagare och/eller de fackliga klubbarna)

a) i rationaliseringsverksamheten, avseende t. ex. arbetsmetoder, arbetsmiljö och arbetsorganisation, varvid bl. a. deltagande i olika projekt- och arbetsgrupper aktualiseras,

b) vid personalpolitikens utformning,

c) med samråd i olika former vid urval av arbetsledare, personalmän, arbetsstudiemän och andra befattningshavare av väsentlig betydelse för arbetsplatsens sociala och psykologiska klimat,

d) i olika former vid överläggning med företagsledningen, t. ex. regelbundna kontakter med VD och/eller hans närmaste medarbetare, genom styrelsrepresentation etc.

Rådet avser att i samarbete med respektive förbund och deltagande företag utarbeta erforderliga riktlinjer för försöksverksamheten.

En grundläggande förutsättning för att en försöks- och experimentverksamhet av detta slag skall leda till framgångsrika resultat är, uttalar rådet

vidare, att den omfattas av ett aktivt engagemang hos vederbörande lokala parter. Det är också nödvändigt att de lokala parterna är eniga om försöksverksamhetens former och omfattning. Efter överläggning i företagsnämnden bör därför ett lokalt avtal träffas mellan företaget och de fackliga klubbarna. Ett sådant avtal bör reglera området för försöksverksamheten och sammansättningen av och reglerna för den grupp i företaget som får till uppgift att genomföra försöken.

Samarbete inom andra arbetsmarknadssektorer

Motsvarigheter till Utvecklingsrådet för samarbetsfrågor har inrättats inom andra sektorer på arbetsmarknaden än den för SAF, LO och TCO gemensamma.

Statsförvaltningens centrala samarbetsråd för personalfrågor har trätt i funktion den 1 juli 1969. Dess uppgift är att följa utvecklingen på samarbetsområdet inom statsförvaltningen och verka för ett effektivare samarbete mellan myndigheterna och de statsanställda. Principiellt betydelsefulla personalfrågor skall behandlas i rådet, vilket också skall främja utbildningen i samarbetsfrågor. Rådet har aderton ledamöter, av vilka hälften utses av Kungl. Maj:t för att företräda staten som arbetsgivare och den andra hälften utses av statstjänstemännens fyra huvudorganisationer. För sina uppgifter disponerar rådet vissa medel som båda parterna skjuter till.

Inom de primärkommunalala och landstingskommunalala arbetsområdena finns för motsvarande uppgifter de s. k. centrala råden för samarbetsfrågor.

Kooperativa förbundet och LO har ett samarbetsorgan som enligt en i september 1969 träffad överenskommelse skall bedriva experimentverksamhet för att finna vägar till en fördjupad företagsdemokrati.

Utredningar inom LO och TCO

Inom LO har i september 1969 tillsatts en utredning som inför organisationens kongress 1971 skall studera problem på företagsdemokratins område. Utredningens arbete skall enligt utfärdade direktiv gälla olika grader av inflytande för de anställda. En av huvudfrågorna är huruvida detta inflytande skall säkras via lagstiftning eller alltjämt baseras på samråd mellan parterna. Utredningen skall ge förslag till åtgärder som kan stärka företagsnämnderna samt överväga representation för de anställda i företagsstyrelserna. Metoder för att förbättra individens inflytande över sin egen arbetssituation och sin arbetsmiljö anges som en annan viktig fråga liksom möjligheterna att öka de anställdas insyn i företagets ekonomiska förhållanden.

Även inom TCO har tillsatts en utredning på området, främst inriktad på företagsnämndernas arbete.

Försöksverksamhet med fördjupad företagsdemokrati inom den statliga sektorn

Enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande i november 1968 har statsrådet Wickman tillkallat en delegation för frågor rörande försöksverksamhet med fördjupad företagsdemokrati i de statliga aktiebolagen (ordförande: sekreterare Olle Gunnarsson). Utgångspunkten för direktiven (riksdagsberättelsen 1969, s. 269) är att frågan om ett mer demokratiskt produktionsliv kommit att tillmätas allt större betydelse. Problemet måste, framhålles det, angripas från flera utgångspunkter. I första hand bör därvid skiljas mellan ekonomisk demokrati, som innebär att medborgarna ges möjlighet att styra den ekonomiska utvecklingen — t. ex. näringslivets inriktning och produktionsresultatets fördelning i stort — i enlighet med sina intressen såsom de företräds av de politiska partierna och av intresseorganisationerna, och företagsdemokrati, som avser de anställdas möjlighet att påverka det egna företagets allmänna politik och de förhållanden som råder på den egna arbetsplatsen. Det erinras om att frågor rörande ekonomisk demokrati behandlas av utredningen om formerna för förbättrad information och vidgat samarbete mellan företag och samhälle (se nedan, s. 8).

I fråga om företagsdemokratien anföres att erfarenheterna från bl. a. företagsnämndsarbetet visat att enbart organisatoriska åtgärder oftast är otillräckliga för att åstadkomma en ökad demokratisering. En fortsatt reformverksamhet på området betecknas som angelägen. Den osäkerhet som råder om olika metoders funktionsduglighet säges understryka behovet av försöksverksamhet. En värdefull sådan bedömes vara möjlig inom de statliga aktiebolagen, vilka sinsemellan företer betydande skillnader. Delegationen skall främst ta initiativ till sådana försöks- och utvecklingsprojekt som kan ge vägledning för en fördjupad företagsdemokrati inom det svenska näringslivet i dess helhet. Företagsdemokratien bör i princip innebära medverkan av de anställda på alla beslutsnivåer inom företaget. Olika grader av inflytande anges dock som länkbara, från information och samråd till medbestämmande. Även om inflytande i första hand torde vara av intresse när det gäller frågor med mera direkta återverkningar på den enskilde individens förhållanden, t. ex. arbetets organisation, arbetsmiljön och vissa personalfrågor, skall frågor om den allmänna företagspolitiken, t. ex. marknadsföring och produktval, inte vara undandragna de anställdas inflytande. Som en primär uppgift för delegationen anges att klarlägga möjligheterna till och förutsättningarna för ett till både grad och omfattning vidgat inflytande för de anställda. Delegationen skall också undersöka vilka förändringar i informella och formella samsarbetsformer som är lämpligast för att möjliggöra detta vidgade inflytande och göra det värdefullt även från företagets synpunkt. Kontakt skall i den mån det anses lämpligt etableras med utvecklingsprojekt och utredningar på annat håll, även inom det privata näringslivet.

Statsrådet Löfberg har i september 1969 bemyndigats tillkalla en utredning angående försöksverksamhet med fördjupad företagsdemokrati inom statsförvaltningen (ordförande: statssekreterare Karl-Lennart Uggla). I direktiven erinras inledningsvis om att företagsnämnderna inom statsförvaltningen tilldelats beslutanderätt i vissa avgränsade frågor samt att Statstjänarkartellen våren 1969 föreslagit att försöksåtgärder som påbörjats på de statliga bolagens område skulle genomföras även inom den del av den statliga verksamheten som ej drivs i bolagsform. De allmänna utgångspunkterna för en försöksverksamhet rörande vidgad företagsdemokrati som statsrådet Wickman angivit i de ovan refererade direktiven anses böra gälla även inom den statliga förvaltningen. Undersökas bör sålunda om de anställdas inflytande på verksamheten inom den egna myndigheten och på de förhållanden som råder där kan ökas. Utrymme bör ges åt sådan medverkan från de anställdas sida att demokratiska arbetsformer främjas och deras ställning som aktiva medarbetare inom myndighetens verksamhetsområde stärks. I försöksverksamheten bör prövas förutsättningarna för och resultaten av bl. a. viss omfördelning av beslutsbefogenheten från nuvarande organ eller nivåer till andra organ eller nivåer inom myndigheten, där de anställdas erfarenheter och synpunkter kan få göra sig gällande i högre grad än nu. Försöken bör avse varierande grader av inflytande för de anställdas intressen i skilda delar av beslutsprocessen. Sådana frågor rörande verksamhetens allmänna inriktning, ekonomiska och organisatoriska förutsättningar m. m. som nu avgörs av myndighetens styrelse eller motsvarande ledningsorgan bör inte principiellt undandras försöksverksamhet. Utredningen skall hålla kontakt med bl. a. utvecklingsråden inom de kommunala och privata sektorerna.

Utredning om förbättrad information och vidgat samarbete mellan företag och samhälle

Frågor på den ekonomiska demokratins område behandlas, såsom ovan antytts, av en av statsrådet Wickman hösten 1968 tillkallad utredning om förbättrad information och vidgat samarbete mellan företag och samhälle (ordförande: landshövding Per Eckerberg). I direktiven för utredningen (riksdagsberättelsen 1969, s. 246) berörs inledningsvis den pågående strukturrationaliseringen inom näringslivet, varvid framhålles att från de anställdas sida visats en förstående inställning till denna, grundad på övertygelsen att förändringar som motiverats av företagsekonomiska skäl oftast också tillgodosett löntagarnas långsiktiga intresse. Denna inställning kan, uttalas det, bevaras endast om de anställda kan vara förvissade om att de nödvändiga omställningarna är ett villkor för fortsatt och utvidgad trygghet i inkomst och sysselsättning. Förutsättningar härför är att sysselsättningstryggheten bevaras också under den framtida strukturomvandlingen och att löntagarna får garantier för att de avgörande besluten om näringslivets ut-

veckling fattas i sådana former att deras rättmätiga intressen blir fullt beaktade. Utredningen skall överväga i vilka former större öppenhet och vidgad samverkan kan skapas mellan samhälle och näringsliv. Samarbetsformer skall i första hand övervägas med avseende på de ekonomiskt mest betydelsefulla företagen. Det framhålls att olika lösningar kan tänkas och att en bedömning av formerna förutsätter en närmare analys av beslutsprocessen och andra funktioner hos olika slags företag och institutioner. Som en lösning anges att det allmänna blir representerat i företagets styrelse. Syftet med utredningen säges sammanfattningsvis vara att ge samhällssynpunkter och löntagarintressen ett ökat inflytande på den ekonomiska utvecklingen, varigenom också ytterligare steg tas på vägen mot en vidgad ekonomisk demokrati. Härmed sammanhänger, påpekas vidare, det angelägna reformområdet som avser en ökning av de anställdas direkta inflytande på arbetsplatserna. I den mån behov av ändrade redovisningsregler prövas föreligga med hänsyn till de syften utredningen skall söka tillgodose skall den vara oförhindrad att — såvitt möjligt i samråd med aktiebolagsutredningen och fondbörsutredningen — ta upp frågan därom.

Vetenskaplig undersökning rörande samverkan på arbetsplatsen

Vad gäller forskning på företagsdemokratins område kan här ytterligare nämnas att Riksbankens jubileumsfond i september 1969 beslutat ge ett större anslag till sociologiska institutionen vid Göteborgs universitet för en undersökning under ledning av professor Edmund Dahlström rörande samverkan på arbetsplatsen. Undersökningen, som avses sträcka sig över tre år och genomföras vid ett eller två företag, skall gälla de anställdas medinflytande och deltagande i beslutsprocessen i sådana frågor, framför allt personalfrågor, som direkt berör de anställda. En under det första året genomförd explorativ studie av existerande former för samverkan skall mynna ut i förslag till utvidgad samverkan på områden där sådan ter sig önskvärd. En utvecklingsgrupp med representanter för företagsledning och anställda skall därefter föreslå en försöksverksamhet, som under den fortsatta undersökningen skall följas och evalueras.

Tidigare behandling av liknande förslag

Motioner med yrkanden på företagsdemokratins område har under de senaste åren förekommit vid varje riksdag.

Den kommunistiska riksdagsgruppen väckte 1965 motioner dels om en sådan översyn och förändring av aktiebolagslagen att de anställda skulle kunna få insyn i och inflytande över företagets skötsel, dels om utredning och praktiska åtgärder för att inom statsföretagen ge bestämmanderätt åt de anställda. Sistnämnda förslag fördes 1966 i något förändrad form åter

fram av gruppen. Samtliga motioner avslogs av riksdagen efter att ha avstyrkts av allmänna beredningsutskottet (utl. 1965: 23, 1966: 11), som uttalade att en fortsatt behandling av frågorna genom arbetsmarknadsparternas försorg vore att föredraga framför lagstiftning eller i annan ordning av riksdagen fastställda normer för verksamheten. Ett yrkande likartat med det i år i motionerna I: 281 och II: 311 gjorda yrkandet framställdes 1968 av samma motionärer. Det avslogs då på hemställan av andra lagutskottet, som i sitt utlåtande (nr 69) hänvisade till den just tillsatta utredningen om förbättrad information och vidgat samarbete mellan företag och samhälle och till den då aviserade delegationen för frågor rörande försöksverksamhet med fördjupad företagsdemokrati i de statliga aktiebolagen.

Motioner av väsentligen samma innebörd som de nu föreliggande motionerna I: 735 och II: 827 väcktes av delvis samma motionärer vid 1967 års riksdag. Allmänna beredningsutskottet (utl. nr 53) uttalade att det vore angeläget att den fortsatta utvecklingen ledde till ett ökat inflytande för de anställda men att det i första hand borde ankomma på arbetsmarknadsparterna att verka för en sådan utveckling. Utskottet avstyrkte motionerna, som också avslogs av riksdagen. Centerpartiets företrädare i utskottet reserverade sig till förmån för bifall till motionerna, medan folkpartiets representanter i ett särskilt yttrande utvecklade vissa kompletterande synpunkter.

Samma motionärer återkom 1968 med ett likartat yrkande. Då förekom vidare partimotioner av moderata samlingspartiet med samma yrkande som i år väckts i motionerna I: 283 och II: 312. Bankoutskottet redogjorde (utl. nr 32) för de överenskommelser om vidgat samarbete mellan arbetsgivare och arbetstagare som träffats under de senaste åren. Det kunde visserligen, uttalade utskottet, icke utan grund hävdas att de steg som dittills tagits på företagsdemokratins område kännetecknats av en viss återhållsamhet. Utskottet fann emellertid ett stort värde ligga i att reformverksamheten på detta område drivs fram av parterna själva och i enighet dem emellan. Att mot arbetsgivarnas och arbetstagarnas samfälliga vilja — vilken kommit till uttryck i remissyttrandet — tillsätta en statlig utredning i syfte att ytterligare stimulera reformverksamheten på företagsdemokratins område fann utskottet inte ändamålsenligt. Icke heller ansågs det finnas anledning att föranstalta om en statlig utredning med syfte att kartlägga regler och praxis i andra länder samt möjliga reformer i Sverige. Utskottet avstyrkte motionerna och riksdagen avsåg dem. Moderata samlingspartiets företrädare i utskottet och två av centerpartiets framhöll i ett särskilt yttrande vikten av att även andra former av samverkan prövades än de om vilka arbetsmarknadsparterna redan träffat överenskommelse.

Motioner med förslag om utredning rörande vinstandelssystem har — såsom närmare redovisats i bankoutskottets utlåtande 1968 nr 33 — före-

kommit vid 1949, 1952 och 1956 års riksdagar. Samtliga har väckts från folkpartihåll, vid de båda sistnämnda tillfällena i form av partimotioner. När frågan senast behandlades avstyrkte bankoutskottet (utl. 1956: 22) motionerna bl. a. under hänvisning till att det borde ankomma på arbetsmarknadsparterna själva att, i den mån så ansågs påkallat, ta initiativ till att frågan om vinstandelssystem prövades. En statlig stimulans av olika vinstandelssystem skulle, sade utskottet vidare, kunna medföra en uppluckring av det tillämpade kollektivavtalssystemet och sannolikt inte vara förenlig med den solidariska lönepolitik som dittills bedrivits. Vid detta tillfälle liksom vid de tidigare förelåg reservationer av folkpartiets företrädare i vederbörande utskott, vilka yrkade att motionerna skulle bifallas. Beslutet gick dock i alla tre fallen ut på avslag.

Beträffande förslag om ett vinstandelssystem byggt på principen att inlänt vinstandel kvarstår i företaget som kapitaltillskott hänvisas till utskottets följande utlåtande, nr 42.

Remissyttrandena

De fyra tillfrågade arbetsmarknadsorganisationerna — vilkas yttranden avgavs i slutet av mars eller början av april 1969 — hänvisar alla till sina yttranden i samma ämne våren 1968 av innebörd att frågor om företagsdemokrati borde lösas genom överenskommelser mellan arbetsmarknadens parter och att någon statlig utredning icke erfordrades för att önskat utvecklingsarbete skulle komma till stånd.

SAF redogör för det arbete som utförs i regi av Utvecklingsrådet för samarbetsfrågor och anser att motionärernas nu framförda yrkanden i det väsentliga redan är väl tillgodosedda.

LO yttrar att det först när resultaten av planerad försöksverksamhet föreligger finns anledning att pröva om ytterligare statliga utredningar är nödvändiga. Forskning på samarbetsområdet bör enligt LO:s mening stödjas av samhället på olika vägar, t. ex. genom Riksbankens jubileumsfond, och stimuleras av Utvecklingsrådet. Förslaget om en statlig utredning om sådan forskning avstyrker LO. Likaså avstyrker LO en utredning om vinstandelssystemet. LO anser att detta system inte är effektivt när det gäller att öka de anställdas inflytande i företaget och att det dessutom har ogynnsamma lönepolitiska konsekvenser. Det bör, säger LO, vara de fackliga organisationernas uppgift att genom förhandlingar med arbetsgivarna bevaka att de anställda får sin berättigade andel av företagets vinst.

Styrelsrepresentation för de anställda och vinstandelssystem kan, anför TCO, i och för sig vara intressanta uppslag men torde ej nämnvärt bidra till att förbättra samarbetet på arbetsplatsen. Vad gäller forskning på samarbetsområdet hänvisar TCO till institutet för arbetsmarknadsfrågor som

en lämplig bas. De resurser som institutet nu förfogar över synes vara begränsade, säger TCO. Det bedömes dock som tveksamt om en statlig utredning erfordras för att institutet skall få möjligheter att utvidga sin verksamhet.

SACO uttalar bl. a. att verksamheten inom statsförvaltningens centrala företagsnämnd och försvarets centrala företagsnämnd kan komma att få en icke oväsentlig betydelse. Vidare erinras om försöksverksamheten med nya former för samarbete mellan studerande, lärare och övrig personal vid universitet och högskolor. En utredning som skulle innebära en kartläggning av förekommande aktiviteter på samarbetsområdet och belysning av samordnings- och forskningsfrågor skulle, säger SACO, på flera sätt kunna främja företagsdemokratins utveckling. Några skäl att fördensku! tillsätta en statlig utredning finns dock enligt SACO:s mening inte. Organisationen anser att en utredning av ifrågavarande slag lika väl kan utföras genom arbetsmarknadsparternas försorg.

Utskottet

De motioner rörande företagsdemokrati som utskottet här behandlar har olika innebörd. Mest vittsyftande kan i vissa hänseenden motionerna I: 281 och II: 311 sägas vara. Där begärs en utredning med sikte på att de anställda skall genom en ändring i aktiebolagslagen få lagstadgad medbestämmanderätt inom företagen, och som ett mål anges att organ valda av de anställda får helt överta företagsledningens funktioner. Även i motionerna I: 283 och II: 312 anförs skäl för att de anställda skall få medbestämmanderätt på företagsledningsnivå, nämligen genom representation i företagens styrelser. Motionärerna påtalar emellertid också vissa komplikationer som skulle kunna följa härmed. Den utredning under medverkan av arbetsmarknadens partsorganisationer som de föreslår skulle i första hand redovisa olika tänkbara former för ökad medbestämmanderätt. Härutöver förordas bl. a. försök med vinstandelssystem. I motionerna I: 735 och II: 827 rekommenderas likaledes att arbetstagarrepresentation i företagsstyrelserna skall prövas. Företagsnämnderna be-tecknas dock som den naturliga utgångspunkten för ett arbete på att skapa ökad företagsdemokrati. Genom förslag om en obligatorisk öppnare redovisning av företagens ekonomiska förhållanden berörs även här aktiebolagslagens utformning. Ytterligare förordas utbyggd forskning rörande arbetstillfredsställelse och anpassning i arbetslivet.

Vid 1968 års riksdag förekom motioner närbesläktade med samtliga de nu aktuella. De avstyrktes av vederbörande utskott främst med hänvisning till att utvecklingen på företagsdemokratins område borde liksom dittills få bäras upp av arbetsmarknadsparterna. Arbetsmarknadens huvudorga-

nisationer hade i remissyttranden klart deklarerat att de icke önskade att staten skulle gripa in med allmän utredningsverksamhet på detta fält. Bankoutskottet, som framhöll att de steg som tagits mot ökad företagsdemokrati kännetecknades av en viss återhållsamhet och att det från skilda utgångspunkter vore tänkbart med radikalare åtgärder, godtog organisationernas inställning och sade sig utgå från att erforderligt sakunderlag för den fortsatta reformdiskussionen skulle vara att emotse även utan en statlig utredning.

Årets motioner har hos arbetsmarknadsorganisationerna framkallat samma reaktion som förra årets. Efter det att remissyttrandena avgavs har reformsträvandena på företagsdemokratins område i hög grad intensifierats. Den översikt som utskottet ovan lämnat bär tydligt vittnesbörd härom. Särskilt må nämnas den forsknings- och försöksverksamhet som SAF, LO och TCO på sitt gemensamma avtalsområde bedriver genom Utvecklingsrådet för samarbetsfrågor och den försöksverksamhet med fördjupad företagsdemokrati som genom särskilda organ kommer till stånd på den statliga sektorn. En rad andra insatser som redovisas i översikten bör också beaktas i sammanhanget.

Vid bedömningen av motionerna måste ihåggas att de utarbetades innan flera av de här antydda initiativen togs och att de sålunda delvis representerar ett passerat stadium. Detta har dock ingen väsentlig betydelse för ställningstagandet till dem. Avgörande måste enligt utskottets mening även denna gång bli principen att ansvaret för reformverksamheten på företagsdemokratins område bör få ligga hos arbetsmarknadsparterna. Staten får på detta stadium göra sin insats dels i egenskap av arbetsgivare, i samarbete med de statsanställdas organisationer, dels genom stöd i reguljära former till forskningsarbete rörande arbetslivet.

I det läge som nu råder bör enligt utskottets mening förespråkarna för reformer i fråga om medbestämmanderätt för de anställda avvakta resultaten av pågående aktiviteter i arbetsmarknadsparternas regi. Att, såsom förordas i motionerna I: 281 och II: 311, i första hand välja lagstiftningsvägen för att ändra hittillsvarande förhållanden finner utskottet inte motiverat.

Det i motionerna I: 283 och II: 312 framlagda förslaget om utredning rörande vinstandelssystem har utskottet med sin här angivna utgångspunkt inte funnit anledning att närmare diskutera. Det bör kunna förutsättas att arbetsmarknadsparterna även härvidlag kan på egen hand svara för utrednings- och försöksverksamhet om de finner sådan påkallad.

Utskottet vill slutligen framhålla att det i detta utlåtande aktuella området är ett där vetenskaplig forskning kan vid sidan av mera målinriktad utrednings- och försöksverksamhet få viss betydelse för den framtida utvecklingen. Anledning saknas att antaga annat än att projekt på detta område även framgent kommer att omfattas med intresse såväl av arbets-

marknadsparterna som av forskningsinstitutioner och medelsbeviljande instanser.

Åberopande vad här anförts hemställer utskottet

1. att riksdagen avslår motionerna I: 281 och II: 311;
2. att riksdagen avslår motionerna I: 283 och II: 312;
3. att riksdagen avslår motionerna I: 735 och II: 827.

Stockholm den 28 oktober 1969

På bankoutskottets vägnar:

C. G. REGNÉLL

Närvarande:

från första kammaren: herrar Ståhle (s), Åke Larsson (s), Lundin (s), Larfors (s), Brundin (m), Mattsson (cp)*, Wirtén (fp) och Vilhelm Erik Carlsson (m);

från andra kammaren: herrar Regnéll (m), Hagnell (s), Franzén i Motala (s)*, Börjesson i Glömminge (cp), Larsson i Umeå (fp), Rask (s), Fridolfsson i Rödeby (s) och Stridsman (cp).

* Ej närvarande vid justeringen.

Reservation

av herrar *Brundin* (m), *Vilhelm Erik Carlsson* (m) och *Regnéll* (m), vilka ansett

dels att det stycke på s. 13 i utskottets yttrande som börjar med orden »Det i motionerna» och slutar med orden »finner sådan påkallad» bort ersättas med ett avsnitt av följande lydelse:

»Vad utskottet ovan anfört gäller de yrkanden i förevarande motioner som syftar till utredning beträffande lämpliga former för ett ökat inflytande i företagen från de anställdas sida. Frågan om lämpliga former för tillämpning av vinstandelssystem omfattas emellertid icke av den utrednings- och försöksverksamhet som bedrivs genom arbetsmarknadsparternas försorg. Enligt utskottets mening bör riksdagen därför, såsom föreslås i motionerna I: 283 och II: 312, hos Kungl. Maj:t hemställa att en sådan utredning kommer till stånd. Utredningen bör äga rum under medverkan av arbetsmarknadens organisationer.

Ett verkligt inflytande och en reell bestämmanderätt nås lättare om de anställda har ägarandel eller vinstintresse i företaget. Ett riktigt utformat vinstandelssystem skulle också bidra till en bättre fördelning av ägandet

än den vi nu har. Olika former av vinstandelssystem har tillämpats i skilda länder, och utskottet finner det angeläget att erfarenheter från dessa inhämtas och beaktas vid den utredning som utskottet förordar.

Utskottet finner vidare att en översiktlig redovisning av i olika länder tillämpade system för ett ökat inflytande i företagen från de anställdas sida bör göras och i lämplig form stå till förfogande för alla parter som är engagerade respektive bör engageras i verksamhet syftande till ökat inflytande och medbestämmande i arbetslivet.»;

dels att punkten 2 i utskottets hemställan bort ha följande lydelse:

»2. att riksdagen i anledning av motionerna I: 283 och II: 312 hos Kungl. Maj:t hemställer dels om utredning av lämpliga former för vinstandelssystem, dels om kartläggning och redovisning av i andra länder tillämpade former för anställdas inflytande i företagen;»

Särskilt yttrande

av herrar *Mattsson* (cp), *Börjesson* i Glömminge (cp) och *Stridsman* (cp), vilka anfört:

Som redovisas i utskottsutlåtandet har parterna på arbetsmarknaden, staten och olika forskningsinstitutioner det senaste året tagit vissa initiativ för att försöka finna nya former för en utbyggd företagsdemokrati. Vi hälsar detta med tillfredsställelse. Det är också vår förhoppning att arbetet kan bedrivas med stor skyndsamhet på olika håll. Statsmakterna bör givetvis även medan detta utredningsarbete pågår vara oförhindrade att genast ta nya initiativ i den mån utvecklingen så påfordrar. Inte minst gäller detta åtgärder för att åstadkomma en öppnare redovisning av företagens ekonomiska förhållanden samt forsknings- och utredningsarbete rörande arbetsanpassning och arbetstillfredsställelse.